

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Nives Božić

Politično predstavništvo žensk v 20. stoletju
Diplomsko delo

Ljubljana, 2017

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Nives Božić

Mentorica: prof. dr. Alenka Krašovec

Somentorica: doc. dr. Meta Novak

Politično predstavništvo žensk v 20. stoletju

Diplomsko delo

Ljubljana, 2017

Politično predstavništvo žensk v 20. stoletju

V zgodovini se je o ženskah zelo malo pisalo, ker so bile večinoma v podrejenem položaju do moških. Tako se je razvila napačna predpostavka, da so samo moški oblikovali zgodovino. Položaj žensk se je spreminjal skozi zgodovino. Njihov položaj se je razlikoval tako po obdobjih kot po državah. Na položaj žensk so vplivali različni dejavniki. Tako se je skozi zgodovino čutil vpliv religije kot tudi različnih ženskih gibanj in političnih strank. Zagotovo so na položaj žensk vplivali tudi različni kritični dogodki kot pridobitev različnih pravic. V diplomski nalogi se osredotočam na politično predstavništvo žensk in pridobitev volilne pravice pri ženskah v Franciji, Veliki Britaniji in Nemčiji. V Franciji in Veliki Britaniji so bila dobro razširjena sufražetska gibanja, ki so bila zelo pomembna v boju žensk za pridobitev različnih pravic. Nemčija pa je država, na katero sta dve svetovni vojni najbolj vplivali. Prav zaradi tega so te tri države relevantne za preučevanje političnega predstavništva žensk v 20. stoletju.

Ključne besede: položaj žensk, predstavništvo žensk, 20. stoletje.

Political representation of women in 20th century

Little was written about women in history, because they were mostly in a subordinate position to men. Thus it developed the wrong assumption that only men created history. The position of women has changed throughout history. Their position varied both by periods and by countries. Different factors influenced the position of women. Throughout history was felt the influence of religion, various women's movements and political parties. Certainly, on position of women also influenced various critical events and acquisition of various rights. In my thesis I am focusing on France, United Kingdom and Germany. In France and United Kingdom, there were well-known suffragette movements, which were very important in the struggle of women to acquire different rights. But Germany was the most affected country by the First and the Second World War. This is why these three countries are relevant for the study of political representation of women in the 20th century.

Key words: position of women, representation of women, 20th century.

Kazalo

1 Uvod	5
2 Metodološki načrt.....	6
2.1 Cilji diplomskega dela	6
2.2 Hipoteze.....	6
2.3 Raziskovalne metode in tehnike	7
2.4 Zgradba diplomskega dela.....	7
3 Zgodovina položaja žensk	7
3.1 Ženske v prazgodovini in antiki	8
3.2 Ženske v srednjem veku in vpliv religije	9
3.3 Ženske v novem veku	10
3.4 Ženske v 19. in 20. stoletju.....	10
3.5 Kratak pregled zgodovine položaja žensk	13
4 Kritični dogodki.....	15
5 Ženske pred in po prvi svetovni vojni	16
6 Ženske pred in po drugi svetovni vojni	18
7 Ženske v Evropski uniji.....	19
8 Ženske v izbranih evropskih državah	20
8.1 Ženske v Franciji	20
8.2 Ženske v Veliki Britaniji	23
8.3 Ženske v Nemčiji.....	28
9 Zaključek	31
10 Literatura	32

1 Uvod

Zgodovino so vedno pisali moški in pri tem se je zanemarjala aktivna vloga žensk pri oblikovanju zgodovine in razvoju. Tako je prevladala ideja, da so dejavnosti iz javnega področja in javna sfera namenjeni samo moškim. Posledično se je ustvaril napačen vtis, da so samo moški tisti, ki so oblikovali zgodovino. Res pa je, da so ženske bile vedno aktivne znotraj družbe (Matotek 2010). O tem sta pisala tudi Delić in Mataija, ki pravita, da:

Vsako ustvarjanje zgodovine brez žensk se zdi nemogoče. Vendar se o njih ni vedno pisalo. Ženske so dolgo bile zunaj takšnih zgodb kot da bi bile zunaj dogodkov. Opravljale so družinska dela, bile so nevidne. Šele med prvo svetovno vojno so dobile priložnost zagotavljati sredstva potrebna za družbo – vendar so tudi takrat ostale potisnjene v ozadje. Druga svetovna vojna, kot prizorišče najbolj brutalnih konfliktov v človeški zgodovini pomeni tudi dokončen premik žensk na oder oblikovanja zgodovine (Delić in Mataija 2015, 98).

Položaj žensk se je skozi zgodovino zelo spreminjal. Vmes so bila tudi obdobja, ko so ženske bile skoraj v enakem položaju kot moški, z enakimi pravicami. Prav tako so obstajala obdobja, ko ženske niso imele nobene pravice. Tako lahko govorimo o valovih izboljšanja položaja žensk oziroma širjenja njihovih pravic skozi zgodovino. Na podlagi prebrane literature se kaže, da je bilo skozi zgodovino šest valov izboljševanja oziroma poslabševanja položaja žensk.

V nalogi me predvsem zanima, kako so ženske pridobile politične pravice, še posebej volilno pravico. Obstaja več dejavnikov, ki so prispevali k pridobitvi volilne pravice pri ženskah, med drugim je to širitev pravic žensk na splošno ter pojav kritičnih dogodkov. Poleg tega je k pridobitvi volilne pravice žensk prispevalo tudi angažiranje različnih političnih in drugih organizacij za širitev pravic (Rubio-Marin 2014). Wallach Scott (v Kleinberg 1988) pravi, da so bile sufražetke najbolj znano žensko gibanje za širitev političnih pravic. Z njim se strinja Vidaković (2011), ki trdi, da je sufražetsko gibanje zaslužno za pridobitev volilne pravice pri ženskah. Rubio-Marin (2014) opozarja, da so ženskam tudi politične stranke zagotavljale pravice. S koncem 19. in z začetkom 20. stoletja so različna ženska gibanja, ki so jih vodile izobražene ženske, imela cilj okrepiti položaj in vlogo žensk v družbi tako, da so poskušala vplivati na vse segmente v družbi (izobrazbo, ekonomijo, ipd.), ne samo na politiko (Rubio-Marin 2014). Pridobivanje volilne pravice žensk se je razlikovalo tudi od države do države, ne samo po obdobjih. Medtem, ko so v nekaterih državah ženske dobile politične pravice po kritičnih dogodkih preko velikih naporov različnih organizacij, so jih v drugih dobile z razvojem ekonomskih pravic (Wallach Scott v Kleinberg 1988). Njihov politični položaj in tudi moč sta sočasno rasli z ekonomskim in socialnim razvojem (Galligan 2010) tako, da so ženske

v nekaterih primerih politične pravice dobile tudi na miren način. V evropskih državah so ženske dobile volilno pravico v 20. stoletju. S pridobitvijo vse večjega števila pravic je postalo normalno, da so ženske lahko političarke, zdravnice, direktorice podjetij in pisateljice (McKeown 2011).

V nalogi se bom ukvarjala s politično emancipacijo žensk, kjer se bom osredotočila zlasti na pridobitev volilne pravice pri ženskah in na politično predstavništvo žensk. Sicer pridobitev volilne pravice ni isto kot politično predstavništvo, je pa nujna pot do političnega predstavništva žensk. Skozi zgodovino so ženske postopoma pridobivale različne pravice (socialne, ekonomske, politične). V nalogi sem se predvsem osredotočila na 20. stoletje in na izbrane evropske države – Francijo, Veliko Britanijo in Nemčijo. Pridobitev in razvoj pravic, zlasti političnih ter sam položaj žensk v teh državah, bom analizirala v nadaljevanju. Naprej bom nadaljevala z metodološkim načrtom.

2 Metodološki načrt

2.1 Cilji diplomskega dela

Skozi zgodovino se je položaj žensk v politiki zelo spreminjal. V diplomski nalogi bom analizirala vzroke spreminjanja položaja žensk skozi zgodovino, zlasti pa se bom osredotočila na politični vidik, to je politični položaj žensk ter tudi pridobitev volilne pravice. V diplomskem delu se bom zlasti osredotočila na 20. stoletje ter preučila, ali so zlasti širši kritični dogodki (svetovni vojni, graditev nadvladane skupnosti – Evropska unija), vplivali na spremembo političnega položaja žensk in posebej na predstavništvo žensk. Cilj diplomskega dela je tako ugotoviti, ali so bili kritični dogodki v zgodovini ključnega pomena pri zagotavljanju politične emancipacije žensk, zlasti pa za povečanje političnega predstavništva žensk. Svojo tezo bom preverila na primeru Francije, Velike Britanije in Nemčije.

2.2 Hipoteze

V nalogi sem na podlagi prebrane literature postavila naslednjo hipotezo:

H: Politično predstavništvo žensk se je povečalo zlasti po kritičnih dogodkih.

Politično predstavništvo žensk bom operacionalizirala s številom žensk, zastopanih v predstavniški in izvršni veji oblasti ter, kdaj so ženske pridobile volilno pravico.

2.3 Raziskovalne metode in tehnike

Analizirala bom primarne vire, zlasti različne pravno-formalne dokumente. Tukaj se bom osredotočila na izbrane evropske države (Veliko Britanijo, Francijo in Nemčijo), kjer me bo zanimal proces politične emancipacije oziroma povečanja političnega predstavništva žensk. Veliko Britanijo in Francijo sem izbrala, ker so v teh dveh državah ženska gibanja bila najbolj razširjena, medtem, ko sem Nemčijo izbrala iz razloga, da so na njo najbolj vplivali kritični dogodki, obe svetovni vojni. Prav tako bom analizirala že obstoječo relevantno literaturo in relevantne statistične podatke glede emancipacije žensk, zlasti politične, in njihovega predstavništva na primeru izbranih držav.

2.4 Zgradba diplomskega dela

Na začetku diplomskega dela bom najprej predstavila temo diplomskega dela in uporabljene raziskovalne metode in tehnike. V prvem delu diplomskega dela bom predstavila zgodovino položaja žensk in kritične dogodke, ki se nanašajo na politično predstavništvo žensk in v tem pogledu pojasnjujejo njihovo politično emancipacijo. V drugem delu bom analizirala politično emancipacijo žensk s poudarkom na njihovem političnem predstavništvu v izbranih evropskih državah pred in po izbranih širših kritičnih dogodkih (obe svetovni vojni, graditev nadnacionalne skupnosti). Svoje ugotovitve bom predstavila v zaključku.

3 Zgodovina položaja žensk

Čeprav se večkrat govori o kontinuiranem izboljševanju položaja žensk in posledično tudi njihovih pravic, je iz prebrane literature moč videti, da emancipacija žensk ni bila kontinuiran proces, ampak je bil položaj žensk različen glede na zgodovinsko obdobje in tudi po državah. V zgodovini se ženskam ni dajalo velikega pomena, predvsem se je pisala *moška* zgodovina. Glede na razpoložljivo literaturo sem kratko analizirala položaj žensk v prazgodovini, antiki ter po stoletjih v ostalih obdobjih (stari, srednji, novi vek). Pri analizi njihovega položaja, v pogledu različnih pravic, sem opazila vpliv religije. Analizirala sem tudi vpliv strank in ženskih gibanj ter vpliv izbranih kritičnih dogodkov na položaj žensk, zlasti v 20. stoletju.

Skozi zgodovino je položaj žensk bil zelo različen oziroma se je spreminjal. V nekaterih družbah so bile ženske bojevnice, politične voditeljice in duhovnice, medtem, ko so jih v drugih družbah gledali kot manj vredne, manj močne (McKeown 2011). Svojo moč so ženske skozi zgodovino dobivale in tudi izgubljale (McKeown 2011). Lahko si zastavimo več vprašanj o tem, kako so ženske pridobivale pravice. Ali je ženskam najprej bilo potrebno pridobiti ekonomske pravice in so šele potem pridobile politične? Ali pa je širjenje ekonomskih in političnih pravic bilo sočasno? Kaj vse je še vplivalo na pridobitev volilne pravice – različna gibanja, interesne skupine, širitev političnih pravic? Odgovore na le-ta vprašanja bom poskušala dobiti v kratki analizi po obdobjih, ki sledi v nadaljevanju.

3.1 Ženske v prazgodovini in antiki

V obdobju prazgodovine so ženske razvile številne dejavnosti in veščine, kot so: zbiranje hrane, skrb za otroke, izdelava oblačil in posod iz živalske kože, uporaba rastlin in zelišč za medicinske namene in podobno (Matotek 2010). Kljub temu so primitivne družbe verjele, da so ženske božanska in ne človeška bitja, ker so obdarjene z močjo rojevanja. Da so ženske imele dober položaj v prazgodovini, govori Hamurabijev zakon, eden od najstarejših in najbolj ohranjenih zakonov iz 17. stoletja pred našim štetjem, ki je poročenim ženskam zagotavljal enake pravice kot moškim (Matotek 2010).

V starem Egiptu so ženske imele približno enake ekonomske pravice kot moški. Zanimivo je, da je v antičnem času bilo več zelo močnih žensk, kot so recimo Kleopatra, Boudicca, Esther, ki so ostale znane vse do danes. Prvo napisano pesem, ki je preživela vse do danes, je napisala ženska po imenu Enheduanna. Bila je duhovnica v sumerski civilizaciji (McKeown 2011). Tudi v keltski kulturi (Francija) in na britanskem otočju so ženske imele pomemben položaj, saj so se borile kot bojevnice poleg svojih moških. Odličen primer ženske kot politične in vojaške voditeljice je Boudicca, britansko keltska kraljica (McKeown 2011). Medtem, ko v stari Grčiji ženske niso imele nobenih pravic kot tudi ne na Kitajskem, kjer so ženske še vedno v slabšem položaju (finding Dulcinea 2011). Presenetljivo je, da Grki, izumitelji demokracije, niso ženskam dali političnih pravic. Prav tako v rimski kulturi ženske niso bile prisotne v politiki (McKeown 2011) ter tudi niso imele nobenih ekonomskih pravic (Matotek 2010). Torej, v tem analiziranem obdobju so ženske pravice bile zelo odvisne od tega, kateri družbi so pripadale, saj se je njihov položaj do moških razlikoval po državah.

3.2 Ženske v srednjem veku in vpliv religije

Dokaz, da so v srednjem veku ženske imele formalno enak položaj kot moški, obstaja v zapisih krščanske cerkve. Sicer je vprašljivo ali so ga tudi dejansko imele. Enak položaj je še posebej veljal za privrženca gnostičnega krščanstva v prvem in drugem stoletju našega štetja. Te družbe so imele tudi ženske škofe. Prav tako obstajajo nekateri dokazi, da je nekdanja *Marija Magledana bila velik verski voditelj* (McKeown 2011). Vpliv cerkve na položaj žensk se je skozi čas povečal. V četrtem in petem stoletju je prišlo do sistematičnega poniževanja žensk v spisih *cerkvenih očetov*. Krščanski filozofi, kot so Tertulijan, sveti Avguštin in sveti Jeronim, so ženske opisovali kot šibka in histerična bitja, ki nimajo dovolj izkušenj. To so bili tudi cerkveni očetje, ki so krivili Evo za propad človeštva ter tudi vse ostale ženske po Evi. Njihovi zapisi so imeli velik vpliv na položaj žensk, saj ženske v katoliški cerkvi še vedno ne morejo opravljati službe duhovnika (McKeown 2011). V srednjem veku je katoliška cerkev, kot tudi ostale velike monoteistične religije, pripisovala ženskam molk. Ženske so bile v lastništvu moškega. Če niso spoštovale zakona molka in so se borile za svoje pravice, so bile kaznovane (Matotek 2010). Ne glede na to, da je cerkev na začetku dala ženskam enake ekonomske pravice kot moškim, je ženske hitro postavila v podrejeni položaj do moških, zlasti iz vidika ekonomskih pravic. Tako se je izkazalo, da vpliv predvsem krščanske religije na položaj žensk zagotovo ni bil dober in zaželen.

Eden od pokazateljev, da so ženske bile v podrejenem položaju do moških, iz ekonomskega vidika, je obravnavanje žensk v srednjeveški medicini. Tradicionalno so bile ženske zeliščne zdravilke. V srednjem veku so se moški začeli ukvarjati z domenami, ki so bile tradicionalno ženske. Kirurgi, alkimisti in zdravniki so začeli tekmovati z zeliščnimi zdravilkami. Zdravniki so zavrnila vsa zeliščna zdravila, kar je šlo v njihovo korist, ne glede na to, da so njihove prakse bile dosti manj učinkovite od zeliščnih zdravil. S časom je postalo nelegalno ukvarjati se z medicino brez univerzitetne izobrazbe. Poleg tega je bil ženskam prepovedan vstop na srednjeveške univerze. Vrhunec se je zgodil okrog leta 1600, ko so množično sežigali ženske, tudi zdravilke, zaradi suma, da so čarovnice. Hkrati pa so moški zdravniki trdili, da so ženske zelo nagnjene k *histeriji* in *norosti* (McKeown 2011). Glede na to, da so tudi krščanski filozofi ženske opisovali kot šibka in histerična bitja, lahko sklepamo, da se je položaj žensk poslabšal v srednjem veku prav zaradi vpliva religije. Takrat so verjeli, da so ženske zgolj prazna pasivna plovila, katerih edina naloga je gostiti moško seme (McKeown 2011). Edine ženske v srednjem veku, ki so imele določene ekonomske, socialne in politične pravice, so bile tiste, ki so vodile samostane. Same, brez spremstva moških so se lahko sprehodile po ulicah in imele možnost

sprožiti spremembe. Ženske v samostanih so bile hkrati političarke, poslovne ženske, učiteljice, zdravnice in tako naprej (Matotek 2010).

3.3 Ženske v novem veku

V novem veku, od 15./16. stoletja (McKeown 2011), ženske niso imele nobene pomembne vloge oziroma položaja (Matotek 2010). Opravljale so vlogo gospodinj. Niso imele volilne pravice, niso mogle imeti in upravljati lastnega podjetja, tudi niso imele poguma za to ter so imele veliko manj lastninskih pravic kot moški. Imele so določene ekonomske pravice, medtem ko političnih sploh niso imele. Mlade aristokratske ženske so bile prisiljene v zakonske zveze iz političnih razlogov. Prav tako so bila stroga pričakovanja, da je ženska ob poroki devica – v nasprotnem primeru so bile kaznovane kot kriminalni in socialni izgnanci (McKeown 2011). Tudi industrijska revolucija ni pozitivno vplivala na položaj žensk. V času industrijske revolucije so bile ženske v Veliki Britaniji dvojno obremenjene, z delom v tovarni in gospodinjstvu. Se pa s pridobitvijo ekonomskih pravic žensk ne obravnava več kot samo gospodinj. Francoska revolucija, ki se je začela leta 1789, je bila prelomnica v pogledu boja žensk za volilno pravico (Matotek 2010). Med francosko revolucijo je ženskam bilo dovoljeno udeleževati se javnih razprav in srečanj (Rubio-Marin 2014). V tem obdobju so ženske počasi začele pridobivati določene pravice. Do svojih pravic niso prišle po lahki poti. V francoski revoluciji so Parižanke ustvarjale pomemben pritisk na zagotavljanje pravic. Ženske so začele pohod na grad Versailles in so tudi sodelovale v napadu na trdnjavo Bastillo. To je bila revolucija, v kateri je prvič javno in glasno izjavljeno, da morajo imeti tudi ženske določene pravice. Leta 1791 je igralka in pisateljica Olympe de Gouges objavila *Deklaracijo o pravicah žensk*. Deklaracijo je začela s stavkom, da *se vse ženske rodijo svobodne in enake moškim v dostojanstvu in pravicah* (Matotek 2010). Deklaracija prav tako zahteva pravico do izobraževanja in političnih pravic žensk. Deklaracija je zagovarjala tudi, da imajo ženske pravico biti izvoljene v parlament. Tako se je o pravicah žensk od francoske revolucije naprej razpravljalo javno in so se ženske javno začele boriti za svoje pravice (Matotek 2010).

3.4 Ženske v 19. in 20. stoletju

Kot smo videli, v zgodovini ženske niso imele političnih pravic. Šele francoska revolucija na koncu 18. stoletja označuje začetek boja za ženske pravice na splošno. Ali jim je v 19. stoletju uspelo pridobiti politične pravice? Ženske so v 19. stoletju v družbenem in političnem življenju participirale predvsem znotraj sindikatov in socialističnih gibanj – sicer ne brez težav. Obstajale so tudi razlike med državami. Pomemben dejavnik v pridobivanju političnih pravic žensk

postanejo politične stranke. Na koncu 19. stoletja je bil socialističnim strankam cilj pridobiti čim večje število članic, ker so tako stranke uživale večjo podporo (Wallach Scott v Kleinberg 1988). Oblikovanje množičnih strank na koncu 19. stoletja je ženske postavilo kot privlačne potencialne aktivistke in morda celo volivke. Nekatere politične stranke so čutile potrebo po vključevanju žensk ter so pogosto nudile ženskam podporo za volilno pravico, ampak resnica je bila, da so ženske pogosto ostale instrument za doseganje nadaljnjih ciljev političnih strank (Rubio-Marin 2014). Prav tako so na ta način stranke uživale večjo podporo in posledično imele večjo moč. Stranke so bile bolj ali manj uspešne pri pridobivanju ženskega članstva. Ločene skupine znotraj nemške Socialdemokratske stranke so naprimer imele večje število aktivnih žensk, kar podobnim organizacijam iz Francije ni uspelo. Ženske se niso vključile samo v politične stranke ampak tudi v ženske organizacije. Aktivnosti drugih oblik organizacijskega delovanja zajema ženske zveze, ki so se sredi 1850-ih let začele razcvetati v številnih delih Evrope in so večinoma bile pod vodstvom izobraženih, politično povezanih in buržoaznih žensk. Te ženske zveze so vprašanje položaja žensk videle širše – niso se borile samo za volilno pravico žensk, ampak tudi za dostop žensk do izobraževanja, zaposlovanja in poklicnega razvoja (Rubio-Marin 2014). Na splošno so se ženske organizacije razvile iz političnih interesnih skupin sredi 19. stoletja. Ženske so informirale z različnimi idejami, bodisi glede individualnih pravic bodisi pravic do izražanja in zastopanja različnih aktivnosti v boju za politične pravice ter tako volilno pravico. Ženske so posledično skušale vplivati na delodajalce, na izobraževalne institucije, na uradne osebe in tudi na politike, da implementirajo javne politike, ki so ugodne za krepitev položaja in napredka žensk. Tudi v tem stoletju se je religija spet pokazala kot pomemben dejavnik, ki je vplival na položaj žensk. Sicer so obstajale razlike med religijami. V protestanskih državah, kot je Anglija, so tradicije prostovoljstva in individualnega delovanja v imenu moralnih vprašanj ženske spodbudile, da organizirajo akcije, kjer spodbujajo proteste za boj za njihove pravice, zagovarjajo ukinitve suženjstva, končanje dvojnih standardov glede spolne moralnosti ter so se prav tako dotaknile vprašanja volilne pravice. Nasprotno so katoliške države ženske še vedno postavljale v podrejeni položaj (Wallach Scott v Kleinberg 1988). Ženske so se vse bolj začele zavedati, da je edini način, da se zoperstavijo zakonodaji, ki dovoljuje dvojne spolne standarde ta, da tudi one pridobijo volilno pravico in lahko sodelujejo v političnem življenju, saj bodo na ta način lahko vplivale na različna politična področja. Iz istih razlogov so nastala sufražetska gibanja. V Evropi so bile skoraj vse ženske organizacije, ki so se borile za boljši položaj žensk, v stiku s sufražetskimi gibanji, ki so zelo pomembna v zgodovini pridobivanja pravic žensk, zlasti političnih. Instrument mednarodnega povezovanja žensk za njihove pravice je bil zelo pomemben. Čeprav

so sufražetska gibanja v večini držav izkazala pomembne prispevke za volilno pravico žensk, so bila gibanja podvržena tudi notranjim sporom in delitvam, podobna tistim, s katerimi se je srečevalo žensko gibanje na splošno (Rubio-Marin 2014). Sufražetska gibanja so navadno bila slabše razvita v katoliških državah (Wallach Scott v Kleinberg 1988). Tako so sufražetke največ privrženek imele v Angliji in v Združenih državah Amerike, nekaj manj privrženek so imele v Franciji. Ne glede na to, da so pripadnice iz srednjega razreda predstavljale večino na voditeljskih mestih sufražetskih gibanj, je bilo v gibanje vključenih tudi veliko žensk iz delavskega razreda. V Angliji so največjo podporo dobile v območjih, kjer je prevladovala Laburistična stranka (Wallach Scott v Kleinberg 1988), kar kaže na to, da so leve stranke podpirale ženska gibanja in presegale razredne delitve.

Vse to je vodilo do postopnega izboljšanja položaja žensk. V dvajsetem stoletju ženske veliko pridobijo v izenačevanju pravic z moškimi – tako političnih kot ekonomskih pravic (McKeown 2011). Ženske zahteve za pridobitev političnih pravic so se razvile iz ideje o naravnih pravicah in svoboščinah oziroma iz ideje o ukinitvi dvojnih standardov. S koncem 19. stoletja in z začetkom 20. stoletja so se začele oblikovati zakonodaje, ki so štitele ženske interese oziroma so jim zagotavljale določene socialne pravice. Po drugi strani pa se je še vedno poudarjalo materinstvo kot primarna naloga žensk (Wallach Scott v Kleinberg 1988). V 20. stoletju so se najprej razširile predvsem ekonomske pravice žensk, medtem ko so politične pravice zaostajale. Njihova neposredna politična participacija namreč ni bila pričakovana. Pravzaprav so francoske ženske dobile volilno pravico šele leta 1944. Tudi v Veliki Britaniji, državi z najstarejšo obliko parlamentarne zastopnosti, ženske pred letom 1928 niso uživale polne volilne pravice. Volilno pravico so tako pridobile šele po dolgih borbah (Rubio-Marin 2014). V Nemčiji so ženske volilno pravico dobile leta 1919 (German Culture 2017). Ženske skupine, kot so bile sufražetke, so bile v svojih kampanjah zelo uspešne. Njihova zasluga je, da so tudi ženske prvič v zgodovini dobile volilno pravico (McKeown 2011).

V začetku 20. stoletja je vključevanje žensk v politiko vzpodbudila direktna mobilizacija s strani držav. V času prve in druge svetovne vojne sta francoska in britanska vlada apelirali na ženske, da se priključijo na frontah in na ostalih, z vojno povezanih delovnih mestih. Ženske so prav tako zaposlovali na vseh področjih vladnih služb. Vladna mobilizacija v pogledu žensk se je dogajala tudi v nacistični Nemčiji. Ženske organizacije, oblikovane s strani države v 20. stoletju, so bile vzpostavljene da podprejo in implementirajo javne politike, ki so bile oblikovane, da spodbudijo ženske, da se izobražujejo in na splošno izpolnjujejo tradicionalne

ženske vloge (Wallach Scott v Kleinberg 1988), kar pa tudi ni bil plus v pogledu delovanja teh organizacij.

Dve svetovni vojni sta jasno pokazali, da ženske lahko delajo *moška* dela – da lahko delajo tako doma kot zunaj doma in pri tem prispevajo h gospodarstvu, kar kaže na pridobitev ekonomskih pravic. V času druge svetovne vojne so se ženske vključevale v druge sfere dela, ki so bila tradicionalno moška, podobno kot v prvi svetovni vojni. Po vojni državne oblasti spet poudarjajo tradicionalne vloge ženske in moškega. Tukaj je bila pomembna tudi vloga medijev v 1950-ih. Mediji so poudarjali močno tradicionalno vlogo žensk in pasivnega ravnanja ter so ženskam narekovali, da *morajo moža narediti veselega in na prvo mesto postaviti njegove potrebe* (McKeown 2011). V 1960-ih je v industrializiranih državah prišla nova faza ekonomskega in socialnega razvoja, ki je vplivala na družbeni položaj žensk, ko so se ženske začele vse bolj vključevati v izobraževanje. Ženska izobrazba je dala pomemben prispevek k socialni in državljanski moči žensk, saj so ženske pridobile znanje in so se bolj zavedale svojih pravic (Galligan 2010).

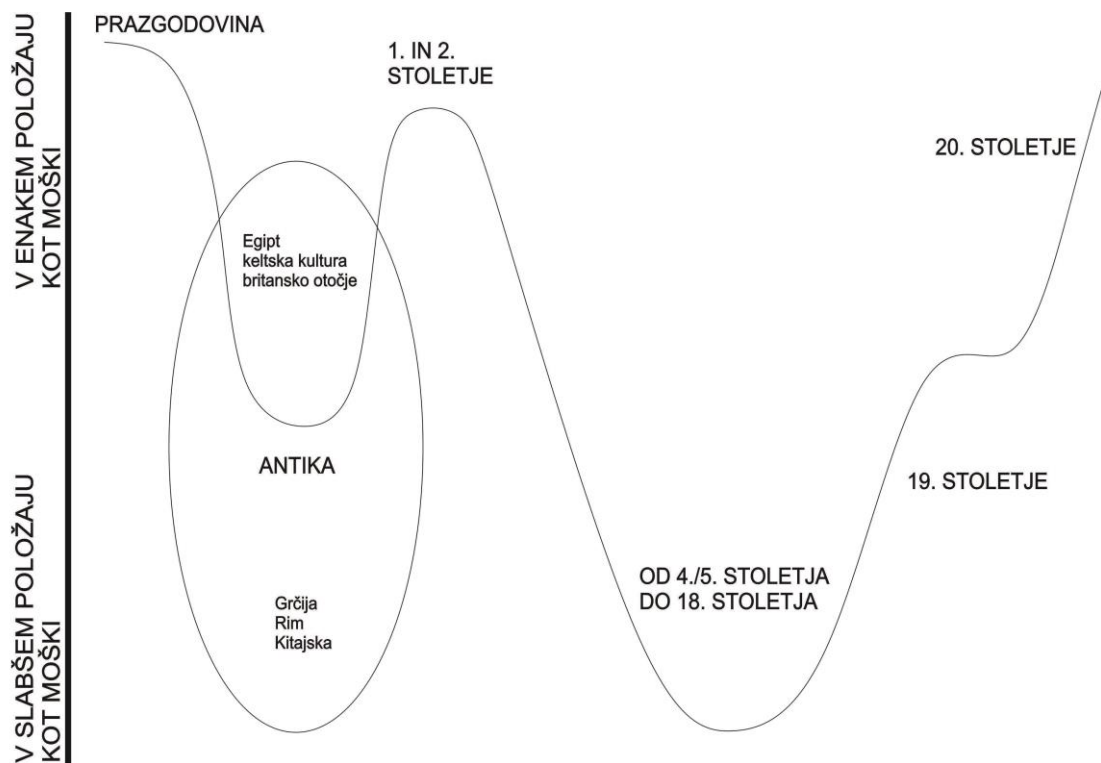
Sufražetska gibanja so vodila v pojav feministične revolucije v 1960-ih in 1970-ih, ki je zelo spremenila izkušnje žensk na vseh področjih. Čeprav popolna enakost še ni bila dosežena, pa je postalo normalno, da so tudi ženske lahko političarke, zdravnice, vodje podjetij in pisateljice (McKeown 2011). Tudi mednarodne organizacije, zlasti Združeni narodi, so se začeli ukvarjati s pravicami oziroma položajem žensk. Deklaracija Organizacije združenih narodov *Desetletje za ženske*, od leta 1975 do leta 1985, je prinesla izjave predstavnikov vlad in feminističnih voditeljic glede pomembnosti žensk v vseh vidikih družbenega življenja ter je tudi določila prizadevanja s strani zagovorniških skupin izboljšati položaje žensk na področju izobrazbe, ekonomskega položaja, socialnega statusa in politične participacije. V 20. stoletju so vlade uspešno vključile ženske v javno življenje in v politične aktivnosti (Wallach Scott v Kleinberg 1988).

3.5 Kratak pregled zgodovine položaja žensk

Kot smo videli, položaj žensk skozi zgodovino ni bil vedno enak – politične pravice žensk se dejansko *pojavi*jo in *izginjajo*. Obstajali so različni valovi širjenja in krčenja različnih pravic. V prvem valu, v prazgodovini, so tako moški kot ženske opravljali zahtevne dejavnosti ter je položaj žensk do moških bil relativno enak. V drugem valu, v Antiki je bil položaj žensk različen od države do države. V Egiptu, keltski kulturi (Francija) in na britanskem otočju, so ženske imele skoraj enak položaj kot moški. V Egiptu so bile ženske voditeljice, medtem ko so

bile v keltski kulturi in na britanskem otočju ženske tudi bojevnice. Nasprotno je bilo v Grčiji, Rimu in na Kitajskem, kjer so ženske bile obravnavane kot manj vredne od moških, ker niso imele nobenih pravic. Tretji val je bil nekje v 1. in v 2. stoletju, kjer zapisi krščanske cerkve kažejo, da je položaj žensk, v določenih pogledih, bil enak položaju moških, saj so takrat ženske lahko bile tudi duhovnice (še bolj v gnostičnem krščanstvu). Vpliv religije je pomemben v 4. in v 5. stoletju, ko pride do sistematičnega poniževanja žensk iz strani cerkvenih očetov – četrti val. Ta val se širi tudi na srednji vek, ko so ženske bile v bistveno podrejenem položaju. Tiste, ki so se hotele boriti za svoje pravice, so bile na različne načine kaznovane. V srednjem veku so bile edine ženske, ki so imele svoje pravice, voditeljice samostanov. Položaj žensk vse do 18. stoletja ni nič boljši. Takrat so samo še bolj opisovali ženske kot gospodinje. Položaj žensk se je počasi začel spreminjati v 19. stoletju – peti val. Takrat so ženske začele participirati znotraj sindikatov, pridobile so ekonomske pravice ter mnogim političnim strankam postale zanimive kot potencialne aktivistke in volivke. Šesti val, 20. stoletje, je zelo pomemben za ženske, ker so takrat veliko pridobile v izenačevanju političnih in ekonomskih pravic z moškimi. Zelo pomembno je tudi to, da so takrat ženske prvič v zgodovini pridobile volilno pravico.

Graf 3.1: Valovi položaja žensk od prazgodovine do 20. stoletja

Vir: Prirejeno po: Matotek (2010) in McKeown (2011).

4 Kritični dogodki

Ker v diplomskem delu izhajam iz ideje, da je moč opaziti širjenje pravic žensk v različnih obdobjih in po pomembnih kritičnih dogodkih, bom v tem poglavju analizirala, kako razumeti te kritične dogodke. Kritične dogodke analizira več področij. Tako obstajajo različne definicije kritičnih dogodkov, odvisno, katero področje gledamo. Kritični dogodki obstajajo tako v medicini, kot v informatiki in tako naprej. Mene zanimajo kritični dogodki, zlasti na področju družboslovja.

Kritični dogodek je dogodek z določenimi velikimi posledicami, kot so dogodki, ki imajo učinek zunaj skupnosti, kritično sistemsko škodo, resno poškodbo ali smrtno nevarnost (AICHE 2017). Kritičen dogodek pa ni nujno dramatičen dogodek. Kritičen dogodek je po navadi dogodek, ki ima za določene osebe pomemben pomen. Pogosto sproži vprašanja glede prepričanaj, vrednot, odnosa ali vedenja. Ta dogodek na nek način pomembno vpliva na človeško osebno in strokovno učenje. Tako naprimer Fook in Cooper (v Monash University 2017) pravita, da v univerzitetnem okolju kritični dogodek lahko vključuje vidik projekta ali skupinskega dela, ki je bil zelo dober ali slab, delo, ki je bilo posebej zahtevno, delo, ki poveča zavedanje ali izpodbija razumevanje socialne pravičnosti; oziroma incident, ki vključuje

konflikt, sovražnost, agresijo ali kritiko. Po drugi strani se lahko kritični dogodki nanašajo na vprašanja komunikacije, znanja, zdravljenja, kulture, odnosov, čustev ali prepričanj (Monash University 2017). Tripp (v GP training 2016) pravi, da kritični dogodki sami po sebi niso dramatični niti očitni. Večinoma so to preprosti, običajni dogodki. Trdi, da se incidenti dogajajo ves čas, toda kritični dogodki nastajajo odvisno od tega, kako gledamo na situacijo (GP training 2016).

Na kritičen dogodek je treba gledati kot na impulz, ki postavlja fazo radikalne spremembe. Premiki v organizacijski strukturi so prav tako opisani kot kritični dogodki (Halilen, Havila in Salmi 1999). Kamp prav tako trdi, da do radikalnih sprememb – in vseh ostalih sprememb – vodijo kritični dogodki (Kamp 2007, 151).

Francis Fukuyama je na primer opozoril, da je prva svetovna vojna bila kritičen dogodek v spodbujanju evropske samozavesti (Furedi 2014, 12).

Na podlagi prebrane literature sklepam, da so kritični dogodki lahko tako negativni kot tudi pozitivni. Kot kritične dogodke v 20. stoletju opredeljujem prvo in drugo svetovno vojno, ki sta zagotovo negativna dogodka. Kot kritičen dogodek razumem tudi oblikovanje Evropske unije in oblikovanje nadnacionalne skupnosti, ki je v primerjavi z vojnama pozitiven dogodek.

5 Ženske pred in po prvi svetovni vojni

Vse do 1980-ih je vladalo prepričanje, da je prva svetovna vojna zelo vplivala na splošno vlogo in položaj žensk. Namreč, ženske so prišle na fronto in v istem času pridobile ekonomske pravice. V nekaterih državah pa so po vojni dobile pravico do glasovanja oziroma politične pravice. Ker so v vojni dobile ekonomske pravice, lahko sklepamo, da so politične pravice posledica le tega. Zgodovinarji so zavzeli različna stališča do tega, ali je vojna pozitivno vplivala na položaj žensk. Eni so prepričani, da je prva svetovna vojna imela zelo malo resničnega vpliva na položaj žensk ter da je vojna v bistvu ubila pravega duha ženskega gibanja. Drugi trdijo, da je vpliv vojne na družbo bil kratkotrajen ter brez večjih posledic na socialne procese (Nacional 2015). Ženske so dobile moška delovna mesta ter so prejemale enaka plačila, ampak se je še vedno gledalo na njih kot na manj produktivna bitja, kar je pripeljalo do tega, da so po koncu vojne ženske spet izgubljale svoje pravice (Striking Women 2017b).

F. Thébaud (v Nacional 2015) v svojem delu *The Great War in Triumph of Sexual Division* obravnava priljubljene predpostavke o vplivu vojne na kasnejši položaj žensk. Opozarja, da prva svetovna vojna ni imela pozitivnega vpliva na politično in ekonomsko emancipacijo žensk,

temveč trdi, da je vojna prekinila sufražetska gibanja v Veliki Britaniji in v Združenih državah Amerike. Po njej je pridobivanje političnih pravic po vojni v resnici bila pozna posledica sufražetskih naporov, ne pa samo podpore žensk na fronti. Prav tako zavrača tezo, da je vojna naredila preobrat na področju zaposlovanja žensk. Ko se je vojna začela, so ženske v velikem številu izgubljale delovna mesta zaradi zmanjšane povpraševanja na trgu, ampak po dolgotrajnem vojskovanju se na delovnih mestih, ki so bila rezervirana za moške, začnejo ponovno zaposlovati ženske. Thébaud (v Nacional 2015) poudarja, da so ženske iz različnih razredov imele različne izkušnje v vojni. Vpliv vojne na položaj žensk je bil različen. Mlade urbane ženske so dobile priložnost, da zaslužijo več denarja in uživajo v po vojni svobodi. Drugačne izkušnje so imele poročene ženske z otroki in podeželske ženske. Te ženske so najbolj čutile slabe strani vojne – pomanjkanje vsega, izgubo ljubljenih oseb, teror in strah. Vojna propaganda je vztrajala na jasni meji spolnih vlog. Posledično so po vojni ženske spet bile samo gospodinje in matere (Nacional 2015).

Susan Kingsley Kent (v Nacional 2015) je mnenja, da je prva svetovna vojna naredila pomemben vpliv na položaj žensk. Trdi, da je vojna vplivala na aktivnosti ženskih gibanj za pravice žensk. Njen zaključek je bil, da je prva svetovna vojna ukinila radikalni feminizem v Veliki Britaniji ter da so po vojni nove feministke bile pripravljene na številne kompromise, kar je bilo pozitivno pri pridobivanju pravic žensk. Dogovorile so se za parcialno pridobivanje volilne pravice (da bodo najprej dobile pasivno in šele potem aktivno volilno pravico), za uvedbo zakonodaje, ki bo štela ženske, spodbujale so enakopravnost namesto enakosti in se sklicevale na trditve specifičnih potreb žensk in mater (Nacional 2015). Le-ti kompromisi so prinesli pozitivne posledice za ženske. Konkretno, v Veliki Britaniji so ženske dobile aktivno volilno pravico leta 1918 in pasivno leta 1928.

Konec vojne pomeni začetek procesa globokih družbenih sprememb, ki bodo pomembno vplivale na priložnosti in dnevno rutino žensk. Nova generacija mladih žensk po prvi svetovni vojni se ukvarja s športom, pleše, izobražuje, raziskuje svojo seksualnost in v vse večjem obsegu odloča o svojem življenju (Nacional 2015). Tako po vojni ženske začnejo pridobivati svoje ekonomske in politične pravice, sicer ne v enakem obsegu kot moški.

Po drugi strani Susan Grayzel trdi (v Nacional 2015), da je vojna zagotovo določene procese prekinila, določene preusmerila in določene pospešila ter, da posledice vojne ne morejo biti le pozitivne ali negativne v pogledu zagotavljanja pravic (ekonomskih, političnih, socialnih). Med vojno so se podrle številne ovire pri zaposlovanju žensk. Počasi so pridobile tudi priložnost

izobraževanja. Po vojni se je zgodil močan zagon vpisa žensk v izobraževalni sistem, ki ga ni bilo mogoče zaustaviti. Ženske tako v večji meri vstopajo v izobraževalni sistem in na trg dela. Vojna je prav tako ozavestila ženske, da so tudi one koristen član skupnosti. Spodbujale so se tudi širše razprave o položaju žensk v družbi na splošno. Po drugi strani pa so vojni in povojni procesi okrepili idejo, da sta materinstvo in gospodinjstvo glavni determinanti ženske identitete (Nacional 2015). Tako ženske pridobijo ekonomske pravice, sicer pa se njihov položaj mater in gospodinj ne izgublja.

Vidimo torej, da so se v času vojne zaradi vojaške industrije odprle zaposlitvene možnosti za ženske kot še nikoli do takrat. S tem ženske pridobivajo ekonomske pravice. Glede na to, da je večina moških bila na fronti, se je začelo zaposlovanje žensk. V vojnem obdobju se je v Veliki Britaniji zaposlilo okoli milijon in pol žensk ter se je delež zaposlenih žensk iz 26% zvišal na 35%. V Franciji se je delež zaposlenih žensk zvišal iz 32,8% na 40%, v Nemčiji pa iz 22% na 35%. Med vojno so ženske začele delati vsa moška dela. Dostavljale so pošto, vozile so tovornjake, tramvaje, bile so policistke, skrbele so za ranjence (Dukic 2012). Po prvi svetovni vojni so se nekatera delovna mesta v novih in obstoječih panogah začela obravnavati kot *ženska dela*, vendar so ta delovna mesta bila slabo plačana ter so vključevala dolge delovne ure in izmensko delo (Striking Women 2017c). Po vojni so ženske dobile nova delovna mesta, sicer pa zaradi okrepitve ideje materinstva in gospodinjstva, v vojni pridobljene ekonomske pravice na določenih področjih ponovno izgubijo (prav tam).

6 Ženske pred in po drugi svetovni vojni

Življenje žensk se je med drugo svetovno vojno spremenilo na različne načine. Tako kot pri večini vojn, so mnoge ženske opazile, da se njihove priložnosti in odgovornosti razširjajo (Lewis 2016).

Podobne izkušnje so bile v prvi in drugi svetovni vojni glede položaja žensk. Druga svetovna vojna je v *ženskem* pogledu predstavljala obdobje, v katerem se ženske spuščajo z obrobja in se aktivno vključujejo v družbo, enako kot v prvi svetovni vojni. Razlika med prvo in drugo svetovno vojno je, da v drugi ženske naredijo korak naprej. V prvi svetovni vojni so ženske predstavljale moč iz ozadja, zagotavljale so gospodarske in ekonomske vire, potrebne za vojskovanje in ohranjale družbeno-politične sisteme, medtem, ko so se moški vojskovali. V drugi svetovni vojni ženske niso bile več samo delavke v tovarnah in na kmetijah, temveč so aktivno sodelovale v sami vojni. Bile so borke, vojakinje, pripadnice odpornih gibanj, pilotke (Delić in Matajia 2015). Znak enakopravnosti je bil argument za večje politične pravice.

Za razliko od 1920-ih, so pozna 1940-a in 1950-a povojna leta bila obdobja trajne gospodarske rasti. Tudi povojna prizadevanja za obnovo so zahtevala razširjeno delovno silo. Zaradi tega so v 1940-ih letih vlade začele kampanje za spodbujanje žensk, da vstopijo ali ostanejo na trgu dela (predvsem v Veliki Britaniji), kar zagotovo izboljša njihov ekonomski položaj (Striking Women 2017a).

Torej, po drugi svetovni vojni se ekonomski položaj žensk izboljša. Politični položaj se prav tako izboljšuje – če pogledamo Veliko Britanijo in Nemčijo so ženske že dobile volilno pravico, v primeru Francije pa jo pridobijo prav po koncu druge svetovne vojne. Tukaj se spet kaže sočasnost pridobivanja ekonomskih in političnih pravic. Na podlagi le-te kratke analize ugotavljam ne samo sočasnost, ampak tudi pridobitev pravic prav po kritičnem dogodku.

7 Ženske v Evropski uniji

Kot smo videli, se je mednarodna skupnost do vprašanja pravic žensk opredelila v drugi polovici 20. stoletja. Tudi najbolj posebna oblika povezovanja držav v Evropi, Evropska unija (EU) je pomemben akter v tem pogledu. Kot je zapisano v Rimski pogodbi, je enakost spolov ena od temeljnih vrednot EU. Ta vrednota sega v leto 1957, ko se je v Rimski pogodbi oblikovalo načelo enakega plačila za enako delo. To načelo spodbuja enakost med ekonomskimi pravicami žensk in moških. Dosežki EU pri spodbujanju enakosti med ženskami in moškimi so pomagali spremeniti življenje mnogih evropskih državljanov na bolje, čeprav neenakosti še vedno obstajajo ter si EU še naprej prizadeva odpraviti te neenakosti. Iz tega razloga se je oblikovala zakonodaja o enakem obravnavanju, začelo se je vključevati načelo enakosti spolov, oblikovali so se posebni ukrepi za napredek žensk in tako naprej (European Commission 2017). Z začetkom veljavnosti Amsterdamske pogodbe leta 1999 je spodbujanje enakosti med spoloma postalo ena od bistvenih nalog Evropske skupnosti. Od istega leta naprej je EU pristojna za nadaljnje ukrepe za boj proti diskriminaciji na podlagi spola. Enakost med spoloma je prav tako sestavni del Listine EU o temeljnih pravicah, ki prepoveduje diskriminacijo iz kakršnih koli razlogov, vključno s spolom in priznava pravico do enakosti med spoloma na vseh področjih ter potrebo po pozitivnih ukrepih (European Commission 2015). Enakost med spoloma ni več gledana samo preko ekonomskih pravic ampak tudi preko političnih.

Če pogledamo članstvo izbranih držav v EU, sta Francija in Nemčija (Zahodna), ene od ustanoviteljic EU, medtem, ko je Velika Britanija vanjo vstopila šele leta 1973 (Evropska unija 2017) ter vidimo, da sta Francija in Nemčija bili dalj časa izpostavljeni vrednotam Unije na področju enakosti spolov kot Velika Britanija.

Glede na pomen Evropske unije in njenega načela enakosti spolov se je pomembno vprašati ali je članstvo držav v Uniji dejavnik širitve pravic žensk. To sem preverila v nadaljevanju na primeru izbranih držav.

8 Ženske v izbranih evropskih državah

Hipotezo, ki sem si jo zastavila na začetku, da *se je politično predstavništvo žensk povečalo zlasti po kritičnih dogodkih*, sem preverjala na primeru Francije, Velike Britanije in Nemčije. Izbrala sem dve državi, kjer se je odvijal pomemben boj za pravice žensk in državo, na katero sta obe vojni najbolj vplivali. Francijo sem si izbrala zaradi tega, ker je v zgodovini bila del keltske kulture, kjer so ženske že imele določene pravice, ki jih v drugih kulturah niso imele. Kot pravi McKeown (2011), v keltski kulturi so ženske lahko bile bojevnice. Znana je tudi ženska Boudicca iz iste kulture, ki je bila britansko-keltska kraljica. Naslednji razlog za izbiro Francije je ta, da je prav francoska revolucija označila začetek boja žensk za njihovo volilno pravico (Matotek 2010). Menim, da je tudi Velika Britanija relevantna država, ker je to država, kjer so sufražetke, za katere smo videli, da so bile v pogledu pridobivanja volilne pravice zelo pomembne, začele s svojim gibanjem ter zato, ker je Anglija bila prva evropska parlamentarna demokracija (BBC 2017). Nemčija je zanimiva za preučevanje, ker se je do leta 1991 delila na dve državi – Vzhodno in Zahodno. Ti dve državi sta bili pod vplivom različnih kultur (German Culture 2017). Nemčija je zanimiva tudi zato, ker je bila glavni krivec za dve svetovni vojni (Hand 2015) ter me zanima, kako so ti dogodki vplivali na politični položaj žensk oziroma predstavništvo žensk v nacionalnih predstavniških telesih.

V tem pogledu me zanima, kdaj so ženske dobile volilno pravico ter značilnosti predstavništva v nacionalnih parlamentih, zlasti v pogledu številčne zastopanosti žensk.

8.1 Ženske v Franciji

Ženske dolgo časa niso bile zastopane v francoski politiki. Po prvi svetovni vojni ženske v Franciji še niso dobile političnih pravic. Volilno pravico so pridobile šele po drugi svetovni vojni. Sicer pa so bile ženske po prvi svetovni vojni vključene v izvršno oblast. Prvič so zasedle ministrske položaje v poznih 1930-ih (Lambert 2001). Po drugi svetovni vojni so zasedale predstavniske in izvršne položaje, šele ko so dobile volilno pravico leta 1944. Število francoskih žensk na političnem položaju, skozi 20. stoletje ostaja zelo nizko, celo na ministrskih položajih je ta številka zanemarljiva. Stopnja zastopanosti žensk je v francoski nacionalni izvršni in predstavniski oblasti v 20. stoletju bila nižja od vseh drugih evropskih držav, razen Grčije (Lambert 2001).

Zakaj so ženske bile tako slabo zastopane? Ali je vzrok v nizkem političnem interesu žensk? Odgovore na to vprašanje lahko delno dobimo iz podatkov, ki kažejo kakšna je bila volilna udeležba pri ženskah. Volilna udeležba je pomemben indikator rezultatov volilne pravice žensk (Antić in Gaber 2006). V drugi polovici 20. stoletja so se pojavili določeni vzorci glasovanja, ki kažejo na *ženski vzorec glasovanja*. Razvoj ženskega vzorca glasovanja se lahko razdeli na tri obdobja. Prvo obdobje je trajalo od leta 1944 do konca 1960-ih let. To obdobje se imenuje *obdobje vzpodbujanja volilne pravice*, ko so se ženske učile in navajale na uveljavljane volilne pravice. V drugem obdobju, od 1970-ih, je stopnja volilne udeležbe narasla. V 1980-ih se je začelo tretje obdobje, ki velja do konca 20. stoletja. Za tretje obdobje je značilno, da je stopnja udeležbe žensk popolnoma podobna moškim (Fischer Glebova in Leppämäki 2017). Kljub temu se zastopanost žensk v politiki ne zviša, zato ne moremo trditi, da je nizka zastopanost žensk (zgoj) posledica njihovega nizkega političnega interesa. Volilna udeležba žensk v Franciji raste po 1970-ih letih, prav takrat, ko je feministična revolucija zelo spremenila izkušnje žensk. Udeležba raste še naprej v obdobju, ko je oblikovana mednarodna deklaracija Združenih narodov *Desetletje za ženske*.

Po drugi svetovni vojni sta odpornišvo in osvoboditev pripeljali ženske skupine do politične aktivnosti. Ženske so delovale tudi v različnih ideoloških organizacijah povezanih s cerkvijo in s sindikati. Ker se do 1970-ih položaj žensk ni bistveno izboljšal, so se pojavila feministična gibanja. Gibanje za osvoboditev žensk se je začelo avgusta leta 1970 v Parizu. Gibanje se je hitro razširilo, feministične skupine so se pomnožile. Gibanje je bilo povezano z izboljševanjem položaja levice v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja. Vendar slabitev levice v poznih sedemdesetih in osemdesetih letih, gospodarska kriza in notranje napetosti slabijo gibanje. V gibanjih nikoli ni bilo dovolj soglasja ali je treba ženske predstavljati v jeziku enakosti ali razlike (Fischer Glebova in Leppämäki 2017). So se pa tudi konservativci zavzemali za politične pravice žensk. Zgodnji napredek za ženske se je zgodil v 1970-ih pod konservativnim predsedovanjem Valerya Giscarda d'Estainga, ko sta v vlado vstopili ugledni ženski kot sta Simone Veil in Françoise Giroud. Pustili sta pomemben političen vtis, zlasti na ženska vprašanja. Kot ministrica za zdravje od leta 1976 do leta 1979 je Veilova spodbujala dostop do splava, ki je bil legaliziran leta 1975. Giroudova je leta 1974 postala prva mlada ministrica za vprašanja žensk (Lambert 2001).

Bolj intenzivno samospraševanje žensk o njihovi vlogi in položaju v zgodovini je v Franciji potekalo med letom 1970 in letom 1975. Prvi tečaji o ženskah so se začeli leta 1973. Na Univerzi v Parizu VII (*Jussieu*) so ženske bile tako nesamozavestne glede sebe, da so študijski program imenovale *Ali so ženske imele zgodovino*. S tem vprašanjem so se ukvarjali na različnih

predavanjih različni predavatelji. Politične spremembe maja leta 1981 so oblikovale novo situacijo, kjer so ženske prvič začele delovati znotraj konteksta Nacionalnega znanstvenega raziskovalnega centra (CNRS). Ženske so v okviru Nacionalnega znanstvenega raziskovalnega centra decembra leta 1982 v Toulouseu organizirale nacionalni in interdisciplinarni simpozij, v okviru katerega so pripravile poročilo *Raziskave ženskih in feminističnih študij*. Zgodovina žensk v Franciji se je spreminjala – tako v političnem obnašanju žensk kot tudi v samih ciljih. Začeten poskus razkrivanja dominacije moških in zatiranja žensk ter močnega prikazovanja žensk kot žrtev, se je kasneje spremenil in ženske prikazal predvsem kot agente zgodovine, z lastnimi oblikami akcije in načinom izražanja, z lastnimi gestami in besedami ter tudi z lastno kulturo, vendar z bolj vprašljivo idejo. Na ženske se je gledalo kot na aktivna in uporniška bitja (Perrot v Kleinberg 1988).

Kasnejši politiki levice pa so šli še naprej ter so spodbujali ženske na vseh področjih francoske politike. François Mitterrand je bil socialist, ki je leta 1981, med predsedniško kampanjo, predlagal vzpostavitev minimalnih ženskih kvot v obsegu vsaj 30% na volitvah. Ko je sam postal predsednik, je odprl vladne položaje za večje število žensk, zlasti zunaj njihovih tradicionalnih zdravstvenih, izobraževalnih in podobnih ženskih področij. Mitterrand je leta 1991 imenoval prvo predsednico vlade – Edith Cresson. Sicer je bil ta poskus kratkotrajen, ker je Edith Cresson odstopila že šest mesecev po svojem imenovanju. Konservativne stranke so poskušale prepričati javnost, da levica ni edina politična skupina, ki želi v političnem življenju ustvariti boljši kraj za ženske. Leta 1995 je predsednik Jacques Chirac ustvaril *Observatoire de la Parité* – telo, ki je bilo namenjeno spremljanju neenakosti spolov in poročanje le-tega predsedniku vlade. Chirac je bil član konservativne stranke. Ampak, premier Alain Juppé, prav tako konservativec, je istega leta, le šest mesecev po njihovem imenovanju, odpustil osem od dvanajstih žensk v svoji vladi. Slika desničarjev, kot potencialnih zagovornikov žensk v politik i je s tem bila razbita (Lambert 2001). Delež ženskih kandidatov se je povečal z 2,3% leta 1958 na 23% leta 1997, delež izvoljenih žensk pa se ni veliko zvišal. Leta 1946 so ženske predstavljale 5% nacionalnega parlamenta, medtem, ko so 1993 leta predstavljale 6% v nacionalnem parlamentu. Ta delež se je zvišal leta 1997, ko je na parlamentarnih volitvah zmagala Socialistična stranka. Istega leta se je tudi oblikovala Amsterdamska pogodba, ki se zavzema za enakost med spoloma (European Commission 2015). Takrat je delež izvoljenih žensk v parlamentu bil 10,9%. Socialistična vlada, ki jo je leta 1997 oblikoval premier Jospin, je imela med svojimi člani 34,4% žensk. Ministrice so bile v glavnem odgovorne za *mehka* področja, ki se štejejo za tipično ženska, kot so socialne zadeve, zdravstvo, izobraževanje in

kultura. Število ministric se je spreminjalo. Leta 1974 so bile na ministrskih položajih samo štiri ženske, njihovo število se je leta 1983 zvišalo na šest in leta 1997 na sedem. V vladnih strukturah so bile ženske običajno na nižjih položajih, medtem ko je večje število moških zasedalo vodilne položaje. Leta 1985 se je to izboljšalo, ko je bil večji delež žensk na položajih kot so vodje osebja in tehnični svetovalci. Leta 1974 je bil ustanovljen prvi ministrski urad za ženske zadeve. Leta 1981 je bilo ustanovljeno Ministrstvo za pravice žensk, vendar je čez nekaj let izgubilo ministrski status in je popolnoma izginilo leta 1988. Vlada iz leta 1991, ki jo je imenovala Edith Cresson iz socialistične stranke, je vključevala Državni sekretariat za pravice žensk in vsakdanje življenje (Fischer Glebova in Leppämäki 2017). Na podlagi prebranih podatkov lahko trdimo, da so socialisti veliko naredili za ženske glede pridobivanja političnih pravic. Deset uglednih političark z obeh strani političnega spektra je leta 1996 objavilo manifest, v katerem so zahtevale, da se koncept politične paritete (*parity*) vključi v francosko ustavo. 28. junija 1999 so bili spremenjeni 3. in 4. člen francoske ustave. Zakon o enakem dostopu moških in žensk do izvoljenih funkcij pa je bil sprejet leto kasneje oziroma 6. junija 2000 (Lambert 2001). V Francoski politiki lahko opazimo, da so se za politične pravice žensk zavzemali tako socialisti kot konservativci. Socialisti so sicer naredili boljši vtis, ker so se zavzeli za minimalne kvote, medtem, ko so konservativci v svoji vladi odpustili ženske.

Na podlagi kratke analize na primeru Francije lahko opazimo, da so ženske v politiko vstopile med prvo in drugo svetovno vojno, ne glede na to, da takrat še niso imele volilne pravice. Prve ministrske položaje so zasedle v letu 1930, kar lahko razumemo kot posledico kritičnega dogodka prve svetovne vojne ter tudi kot posledico pridobivanja ekonomskih pravic med vojno. Polno volilno pravico so ženske pridobile po drugi svetovni vojni, ponovno po kritičnem dogodku, ko so dogodki iz vojne privedli do političnih pravic žensk. Od pridružitve Francije Evropski uniji do konca 20. stoletja je opaziti porast ženskih kandidatk na volitvah, vendar število izvoljenih žensk ostaja podobno. Pomembno je, da je istega leta, ko je vstopila v veljavo Amsterdamska pogodba, Francija v svojo ustavo vključila koncept politične paritete ter oblikovala Zakon o enakem dostopu žensk in moških do izvoljenih funkcij, ki je bil uveljavljen leto kasneje. Za Francijo se lahko potrdi, da so vsi trije kritični dogodki prispevali k izboljšanju položaja žensk.

8.2 Ženske v Veliki Britaniji

Volilna pravica žensk v Veliki Britaniji do leta 1928 je bila z današnjega vidika omejena. Ženskam, starejšim od 30 let, je v Veliki Britaniji prvič bilo dovoljeno glasovati leta 1918. Šele

deset let kasneje so dobile pravico glasovati pod enakimi pogoji kot moški. Vse večje stranke so imele ženske aktivistke, vendar so ženske v veliki meri ostajale zunaj politične elite (Lovenduski v Helsinki 2017). Samim ženskam je bilo težko zagovarjati pomen spola, ker je družbeni razred bil najbolj pomemben dejavnik v britanski politiki. Po mnenju Lovenduski je ve (v Helsinki 2017) so se posamezne politične kampanje za pravice žensk pojavile že v tridesetih letih 19. stoletja ter so zahtevale, da ženske pridobijo enakost pred zakonom. Z razvojem in razširitvijo šolske izobrazbe in poklicnih priložnosti je bilo mogoče doseči večjo podporo ženskam glede volilne pravice, kar kaže, da s pridobitvijo ekonomskih pravic nadaljujejo boj za politične pravice. Nekatere so se borile za pravico glasovanja tudi preko političnih strank. Toda razočaranje, tako z delom Laburistične kot tudi Liberalne stranke, je usmerilo nekatere feministke k oblikovanju Ženske socialne in politične unije, katere cilj je bil, da ženske pridobijo volilno pravico. Članice te organizacije so se imenovalе sufražetke ter so uporabljale neposredne ukrepe, da bi pritegnile pozornost ter dosegle pridobitev volilne pravice. Sufražetke so napadale vladne predstavnike in so pogosto stavkale. Sufražetsko gibanje je potekalo vse do 1928 leta, ko so ženske dobile pravico, da glasujejo pod enakimi pogoji kot moški (Lovenduski v Helsinki 2017). V Veliki Britaniji ženske pridobijo volilno pravico po prvi svetovni vojni. Tako imenovani drugi val feminističnega aktivizma se je začel deloma zaradi mednarodnih vplivov, ki so največ prihajali iz Združenih držav Amerike, vendar pa je k temu procesu prispeval tudi dvig študentske levice in tudi naraščajoča militantnost žensk iz delavskega razreda. Proces postavljanja *ženskega vprašanja* na dnevni red politične levice se je začel, ko je leta 1966 bil objavljen esej Juliet Mitchell z naslovom *Najdaljša revolucija*. Po prepričanju Lovenduski je ve (v Helsinki 2017) so v 1960-ih britanske ženske postale vse bolj zaskrbljene zaradi vprašanj enakosti in pravice do določitve lastne spolnosti. Priprava na Zakon o enakem plačilu iz leta 1970 je še bolj združila te nastajajoče feministične mreže. Aktivizem teh mrež je pripeljal do sprejetja Zakona o spolni diskriminaciji iz leta 1975. Moč politične levice in ženskega gibanja skupaj s sindikalnim gibanjem ter tudi z Laburistično stranko so pripomogli k napredku nekaterih ženskih zahtev. Tukaj lahko opazimo sočasnost boja tako za ekonomske kot za politične pravice. V času sufražetskega gibanja v Veliki Britaniji je bilo verjetno, da bo ženska volilna pravica močno vplivala na alokacijo podpori strankam ter da bodo ženske glasovale za konservativce (Lovenduski v Helsinki 2017).

Lovenduski je ve (v Helsinki 2017) je preučevala položaj žensk v britanskem političnem življenju in pravi, da je bil vpliv žensk kot skupine zelo majhen, saj je bilo njihovo število znotraj političnih institucij zelo nizko. Ali je imelo volilno obnašanje žensk kakšen vpliv na številčno zastopanosti žensk? Pred letom 1945 ni bilo nobenih evidenc o volilnem obnašanju

žensk, a od takrat naprej so ženski volilni vzorci od vseh evropskih držav verjetno najbolj raziskani v Veliki Britaniji. Statistični podatki od leta 1945 do leta 1979 kažejo, da so ženske bile bolj naklonjene Konservativni stranki kot moški. Sicer je ta razlika med spoloma izginila na volitvah leta 1983 in 1987. Podatki pa so pokazali tudi, da manj žensk kot moških izkorišča svojo volilno pravico (Norris in Lovenduski v Helsinki 2017) ter lahko rečemo, da ženske niso bile zastopane v večjem številu tudi zato, ker niso izkoriščale te pravice. Uspeh pri povečanju zastopanosti žensk znotraj Laburistične stranke je posledica Laburističnih žensk, ki so se organizirale v 1980-ih letih in so zahtevale več ženskih poslancev ter večjo moč ženskim organizacijam znotraj Laburistične stranke. Organizacija Laburistične stranke namreč omogoča, da znotraj nje deluje več različnih sindikatov in oddelkov znotraj sindikatov – ženske pa so to priložnost izkoristile za ustanovitev kampanje za *Demokratičnost Laburistične stranke – Odbor za ženske dejavnosti (Labour Party Democracy – Women's Action Committee, CLPD-WAC)*, ki je zahteval spremembe znotraj stranke. Ženske so ustanovile tudi drugo organizacijo z imenom *Boj za ženske pravice*, ki je spodbujala splošno spolno enakost in vprašanja glede pravic žensk. Do neke mere so ženske lahko vplivale na politike Laburistične stranke. Stranka je podpirala določene zahteve žensk v nacionalnem parlamentu kot tudi pozitivno kvoto za ženske. *Vse v vsem*, pozitivna akcija za ženske, je postala del uradne politike stranke. Laburistična stranka je odličen primer, kako so leve stranke pomagale ženskam, da izboljšajo svoj položaj. V 1980-ih so konservativci, ki jih je vodila gospa Thatcher, svojo pozicijo za zastopanje britanskih žensk vzeli za samoumevno. Pri vprašanju enakosti se je stranka osredotočala na enakost pri obdavčenju in zagotavljanju varstva otrok, ne pa na vprašanja enakopravne politične zastopanosti spolov. Pritisk žensk znotraj Konservativne stranke za enakopravno zastopanje žensk je prišel kasneje kot pri Laburistični stranki – vprašanje pa se je večinoma pojavilo na individualni zasnovi (Lovenduski v Helsinki 2017).

Na nacionalni ravni so ženske bile številčno zelo slabo zastopane vse do konca 1990-ih let. Na začetku 1990-ih je v nacionalnem parlamentu bilo manj kot 10% žensk (Russel v Helsinki 2017). Na splošnih volitvah leta 1992 je delež žensk v parlamentu znašal le 9%. Na volitvah leta 1997 se je število izvoljenih žensk v spodnjem domu podvojilo in je znašalo 18%. Laburisti so imeli 101 žensko poslanko, od tega jih je bilo 65 novih. Vendar se je število žensk iz Konservativne stranke zmanjšalo z 20 na 13 zaradi volilne izgube konservativcev na volitvah leta 1997. Britanske ženske so zelo redko bile imenovane v vlado. V celotni zgodovini britanske politike 20. stoletja oziroma do leta 1997 je bilo v britanski vladi samo sedem žensk. Po volitvah leta 1997 je Tony Blair imenoval pet ministric v kabinet - predstavljale so 22% vseh ministrov (prav tam). Blairov kabinet je bil prvi, ki je vključeval več kot dve ministrici naenkrat,

kar potrjuje, da so leve stranke bile naklonjene bolj ženskam kot desne. Poleg tega je v vladi bilo še 14 drugih žensk, vsega skupaj tako 21% žensk od 89 v različnih strukturah vlade (Russel v Helsinki 2017).

Ob tem velja opozoriti, da britanski politični sistem, ki temelji na večinskem volilnem sistemu, ne daje takih možnosti ženskam kot proporcionalni sistemi. Ženske so imele veliko težav pri zasedanju t.i. zagotovljenih sedežev v večjih strankah. Čeprav so laburisti začeli povečevati zastopnost žensk na sedežih, ki so jih že imeli zagotovljene, je delež žensk v parlamentu bil še vedno pod 20% (Norris v Helsinki 2017). V obdobju po drugi svetovni vojni se število izvoljenih žensk zviša sicer minimalno.

Od leta 1918 (do leta 2017) je bilo skupaj 489 žensk izvoljenih za članice Spodnjega doma. 283 prvič izvoljenih članic je pripadalo Laburistični stranki, medtem, ko jih je 140 pripadalo Konservativni. Margaret Bonfield je bila prva ženska, ki je bila imenovana za ministrico leta 1919. Najvišje število ministric je bilo v Blairovem mandatu (Apostolova in Cracknell 2017). V tabeli spodaj so omenjene vse ženske ministrice od leta 1929 do 2017.

Tabela 8.1: Ženske ministrice od leta 1929 do 2017.

1929-31	Margaret Bondfield	2004-08	Ruth Kelly
1945-47	Ellen Wilkinson	2006-09	Hazel Blears
1953-54	Florence Horsbrugh	2006-09	Jacqui Smith
1964-70 & 1974-76	Barbara Castle	2007-08	Baroness Ashton
1968-69	Judith Hart	2008-10	Yvette Cooper
1970-74 & 1979-90	Margaret Thatcher	2008-10	Baroness Royal
1974-79	Shirley Williams	2010-12	Caroline Spelman
1982-83	Baroness Young	2010-12	Cheryl Gillan
1992-97	Virginia Bottomley	2010-12	Baroness Warsi
1992-97	Gillian Shephard	2010-	Theresa May
1997-98	Ann Taylor	2011-	Justine Greening
1997-98 & 2007-10	Harriet Harman	2012-14	Maria Miller
1997-2001	Mo Mowlam	2012-16	Theresa Villiers
1997-2003	Clare Short	2014-16	Nicky Morgan
1997-2007	Margaret Beckett	2014-17	Elizabeth Truss
1998-2001	Baroness Jay	2014-16	Baroness Stowell
2001-03	Helen Liddell	2015-	Amber Rudd
2001-02	Estelle Morris	2016-	Baroness Evans
2001-07	Hilary Armstrong	2016-	Karen Bradley
2001-07	Patricia Hewitt	2016-17	Andrea Leadsom
2001-07 & 2009-10	Tessa Jowell	2016-	Priti Patel
2003-07	Baroness Amos		

Vir: Apostolova in Cracknell (2017).

Če povzamemo, v Veliki Britaniji so ženske s pridobitvijo ekonomskih pravic in z njihovim razvojem dobivale večjo podporo v boju za politične pravice, predvsem volilno pravico. Do političnih pravic so poskušale priti tako preko političnih strank kot z oblikovanjem ženske unije, bolj znane pod imenom sufražetke. Tako so po prvi svetovni vojni pridobile volilno pravico, sicer samo pasivno ter pod določenimi pogoji. V vojni so pridobile ekonomske pravice, vojna sama po sebi pa predstavlja kritičen dogodek po katerem so ženske izboljšale svoj položaj. Sicer imajo veliko zaslugo za pridobitev volilne pravice tudi sufražetke, ki so delovale vse do pridobitve volilne pravice pod enakimi pogoji kot moški. Nisem pa pridobila podatkov, ki bi pokazali na pomembnejše izboljševanje položaja žensk po drugi svetovni vojni. Lahko pa opazimo, da v letih, ko je Britanija že v Evropski uniji, država prvič dobi žensko vodjo opozicije, in sicer leta 1975, leta 1979 pa prvo premierko – v obeh primerih je to Margaret Thatcher (Apostolova in Cracknell 2017). Vendar pa je pomemben dejavnik zastopstva žensk v parlamentu, kot pravi Norris (v Helsinki 2017), dejstvo, da je v Britaniji uveljavljen večinski volilni sistem, ki ne gre v prid ženskam.

8.3 Ženske v Nemčiji

Vloga žensk v nemški družbi je stoletja bila povzeta in omejena s tremi besedami na *K: Kirden* (otroci), *Kirche* (cerkev) in *Küche* (kuhinja). V 20. stoletju so ženske postopoma zmagale v prizadevanju za enake politične pravice. Volilno pravico pa so dobile leta 1919 (German Culture 2017).

Obdobje Weimarske republike, od leta 1919 do leta 1933, je obdobje v nemški zgodovini, ko so se zgodile velike politične, družbene in kulturne spremembe. Poleg novega političnega sistema ter začetka modernizacije, sta vloga spolov in odnosi med spoloma bili ključni področji sprememb. Izkušnje tako moških kot žensk med prvo svetovno vojno ter v času nemške revolucije so odločilno vplivale na oblikovanje položaja spolov in na odnose med spoloma v Weimarski republiki. Izkušnje prve svetovne vojne so bile ključne za preoblikovanje položaja žensk. Vojna je povečala politično zavest med ženskami. Ženske so aktivno sodelovale na protestih, da bi se vojna končala. Z Weimarsko republiko se je v nemški zgodovini začelo obdobje večje demokratičnosti z uveljavljanjem pravne enakopravnosti med spoloma. Zameglitev tradicionalnih vlog spolov med vojno je nedvomno ustvarila nove zamisli o ženskosti in moškosti. Ženske so dobile enake ekonomske pravice kot moški in prav tako politične, to je volilno pravico, kar je zagotovilo ustavno podlago za participacijo žensk v politiki (Bohan 2012). Ženske so tudi bile vse bolj vidne na drugih javnih področjih kot so športni klubi, mladinske organizacije ali preprosto na sprehodu brez spremstva. Ženske so se lahko zaposlile, ampak ko so se poročile, so dobile odpoved. Weimarska ustava je načeloma sprejela samo enake pravice žensk, ni pa spremenila patriarhalne družinske zakonodaje nemškega civilnega zakonika (Bohan 2012). Torej, po prvi svetovni vojni se položaj žensk v Nemčiji izboljša, saj pridobijo politične in ekonomske pravice.

Po razpadu Weimarske republike je Hitler oblikoval zelo jasne zamisli o vlogi žensk v tretjem rajhu. Ženske so bile gospodinje družbe, kuhinje, čiščenja, ohranjanja hiše ter so morale biti zdrave in lepe za svoje može, s katerimi bi imele številne otroke. Od šolske dobe so se deklice pripravljale na svojo prihodnjo vlogo in so bile poučene o ustreznih temah kot so kuhanje in šivanje ter zdravje in lepota. Izgubile so svoje ekonomske in politične pravice. Smernice za idealno žensko v nacistični Nemčiji so bile naslednje: ženske ne bi smele delati za preživetje, ženske ne smejo nositi hlač, ženske ne smejo nositi ličil, ženske ne smejo nositi čevljev z visokimi petami, ženske ne smejo barvati svojih las, ženske ne bi smele biti na dieti (History on the net 2014). Leta 1933 je bil sprejet Zakon o spodbujanju zakonske zveze. Oktobra leta 1933 se je v Nemčiji odprl prvi koncentracijski tabor za ženske. Drugi tabor je bil ustanovljen

leta 1938 v Lichtenburgu in tretji leta 1939 v Ravensbrucku. Leta 1937, ko se je Nemčija pripravljala na vojno, so ženske potrebovali za dopolnjevanje delovne sile. Sprejet je bil nov zakon. Ta zakon je določal, da morajo vse ženske v *Dolžnostnem letu* (Duty year) opraviti patriotsko delo v eni od tovarn v državi (History on the net 2014). Ženske so ponovno pridobile ekonomske pravice. Težko pa rečemo, da so pravice dobile pod želenimi pogoji.

Z začetkom druge svetovne vojne so se prav tako zgodile velike spremembe. Med vojno so ženske zavzele položaje, ki so bili tradicionalno moški. Sicer, so tako v drugi kot v prvi svetovni vojni delale v tovarnah. Po vojni so tako imenovane *Trümmerfrauen* (ženske ruševin) negovale ranjence, pokopavale mrtve, ohranjale stvari ter začele težko nalogo obnove razdejane Nemčije s preprosto odstranitvijo ruševin. V Zahodni Nemčiji je leta 1949 Osnovni zakon razglasil, da so ženske in moški enaki, vendar se je šele leta 1957 spremenil civilni zakon v skladu s to izjavo. Po drugi svetovni vojni je poroka ponovno postala ideal v nemški družbi. Veliko žensk je zapustilo službo in ostalo doma. Izgubljanje in pridobivanje ekonomskih in političnih pravic se je razlikovalo med Vzhodno in Zahodno Nemčijo. Na vzhodu so ženske še naprej predstavljale del delovne sile, svojih ekonomskih pravic niso izgubile. Socialistični sistem v sovjetskem slogu je določal udeležbo žensk v gospodarstvu. Vlada je ta ključni cilj izvajala z odpiranjem izobraževalnih in poklicnih možnosti za ženske. Leta 1950 so se zakonske zveze in družinski zakoni spremenili tako, da so se lahko zaposlile tudi matere. Legaliziran je bil abortus in vzpostavljen obsežen sistem socialnih podpor. Emancipirane *od zgoraj* glede ekonomskih in ideoloških razlogov so ženske na Vzhodu vstopile v visokošolske zavode in delovno silo v rekordnih številkah. Vzhodna Nemčija se je morala zanesti na ženske zaradi upadanja števila prebivalstva in zaradi dejstva, da je večina tistih, ki so bežali v Zahodno Nemčijo, bila moških (German Culture 2017). Ženske so sestavljale približno polovico članstva v dveh najbolj pomembnih množičnih organizacijah nekdanje Nemške zveze sindikatov in Svobodne nemške mladine. Leta 1988 je nekaj več kot tretjina članov vladajoče Stranke socialistične enotnosti Nemčije bilo žensk. Nasprotno pa je bilo le približno 4,4% ženskih članov v političnih strankah v Zahodni Nemčiji (German Culture 2017). Lahko opazimo, da so ženske iz Vzhodne Nemčije dosti bolj izvrševale svoje politične pravice, saj so lahko ohranile tudi ekonomske pravice, s čimer so bili tu drugačni pogoji kot v Zahodni Nemčiji, ker je emancipacija potekala od zgoraj navzdol.

Po nekaj desetletjih so tudi ženske Zahodne Nemčije začele zahtevati spremembe. Ženske so sledile vzorcem iz Evrope in Združenih držav Amerike. Emancipacija žensk v Zvezni republiki

je nastala *od spodaj* s samimi ženskami (German Culture 2017). V sedemdesetih letih je žensko gibanje dobilo zagon, ki se je pojavilo kot izrastek študentskih protestov v poznih 1960-ih letih. Leta 1977 so ženske dobile enake pravice v zakonu kot moški – lahko so delale zunaj doma brez, da bi potrebovale dovoljenje moža. Njihov položaj se izboljša, saj pridobijo nazaj ekonomske pravice. Veliko žensk se je začelo šolati. V Zahodni Nemčiji je bil leta 1980 ustanovljen poseben nacionalni urad za ženske zadeve. Podobne strukture so bile ustanovljene tudi v večini zveznih dežel v združeni Nemčiji. Ena izmed nalog Urada za enakost je bila zagotoviti, da ženske zasedajo bolj pravičen delež delovnih mest v javnem sektorju (German Culture 2017). Nekaterim ženskam je uspelo doseči položaje moči. Ena od najbolj uspešnih žensk v 1990-ih letih je bila Rita Süßmuth, članica konservativne stranke, ki je postala predsednica Bundestaga. Na področju industrije je Birgit Breuel aprila leta 1991 prevzela vodstvo *Treuhandanstalta*, močne agencije zadolžene za privatizacijo nekdanjega vzhodno-nemškega gospodarstva. Druge ugledne ženske v Nemčiji sredi 1990-ih so bile Marion von Dönhoff in Elisabeth Noelle-Neumann (prav tam). Skoraj vsi segmenti družbe Vzhodne Nemčije so naleteli na ogromne težave v procesu združevanja, vendar so najbolj prizadeli ženske – veliko jih je ostalo brez službe, nekatera poročila kažejo, da je brez službe ostalo dve tretjini žensk (German Culture 2017).

Izkušnje prve svetovne vojne so bile ključne za preoblikovanje vloge žensk, saj so v času vojne ženske prvič sodelovale v protestih. V Nemčiji ženske volilno pravico prvič dobijo v obdobju Weimarske republike leta 1919. Takrat so se v Nemčiji zgodile velike politične in družbene spremembe, kar tudi lahko označimo kot kritičen dogodek in potrdimo predpostavko, da so kritični dogodki šli v prid pri pridobivanju pravic. V Weimarski republiki je pravna enakopravnost med spoloma bila zelo pomembna. To se je spremenilo v času Hitlerja, ko je položaj žensk predvsem omejen na materinstvo in gospodinjstvo ter so ženske izgubile pridobljene ekonomske in politične pravice, vendar so med vojno spet pridobile ekonomske pravice. Zanimive so kasnejše razlike med Zahodno in Vzhodno Nemčijo. Druga svetovna vojna namreč v Nemčijah ni pustila enakih posledic. Medtem, ko so na vzhodu ženske utrjevale ekonomske in politične pravice, so jih na zahodu šele pridobivale. V Zahodni Nemčiji je zakon bil ideal družbe. Leta 1949 so oblikovali politiko enakosti med spoloma, ampak zakonodaja glede enakosti se je spremenila šele leta 1957, ko se je oblikovala Evropska unija, zato sklepam, da je tudi večja vloga Unije pripomogla pri tem. Razlika med Vzhodom in Zahodom je bila tudi v načinu emancipacije. Medtem, ko se je emancipacija žensk v Vzhodni Nemčiji dogajala *od zgoraj*, se je v Zahodni dogajala *od spodaj* in to šele v 1970-ih in 1980ih.

9 Zaključek

Ženske so skozi zgodovino bile več časa podrejene moškimi, kot so jim bile enake oziroma enakopravne. Obdobja različnih položajev žensk do moških sem označila kot valove. V zgodovini je bilo šest takšnih valov. Zadnji val traja še danes, ko se ženske še vedno borijo za enakopravnost, ne glede na to, da imajo v evropskih državah formalno zagotovljene enake pravice kot moški (ekonomske, politične, socialne, kulturne). Položaj žensk je bil odvisen tudi od tega, kateri družbi oziroma državi so pripadale. Pozitivne spremembe za ženske v pogledu pridobivanja različnih pravic so se začele dogajati šele z 19. stoletjem, ko ženske začnejo sodelovati v sindikatih in v različnih ženskih gibanjih. Zelo pomembno obdobje za ženske je konec 19. in začetek 20. stoletja, ker se takrat oblikujejo prve politične stranke in prve moderne države. Ženska gibanja (na primer sufražetke) se razširijo in so zelo vztrajne pri svojih ciljih. Njihov cilj je bil izenačiti položaj žensk z moškimi in predvsem pridobitev volilne pravice. Ogromen vpliv na položaj in pravice (predvsem ekonomske in politične) žensk pa sta prav tako imeli svetovni vojni. Radikalne spremembe so se začele v obdobju prve svetovne vojne, ko ženske začnejo zavzemati tradicionalno moška delovna mesta ter pridobijo ekonomske pravice. Sicer v povojnem obdobju ženske izgubijo pridobljene pravice ter se njihov položaj spet reducira na položaj matere in gospodinje, lahko opazimo *povratni val*. V drugi svetovni vojni so ženske naredile korak naprej in so se aktivno vključile v samo vojno – postale so vojakinje – ter so utrdile predvsem ekonomske pravice, vendar tudi politične. Obdobje po drugi svetovni vojni je bilo obdobje gospodarske rasti in je bilo v interesu držav, da obdržijo ženske na delovnih mestih. S tem ženske utrjujejo ekonomske pravice. Po vojnah so ženske iz Velike Britanije, Francije in Nemčije prvič dobile volilno pravico. Vprašanje je, ali so volilno pravico dobile kot posledico kritičnega dogodka ali zaradi prizadevanj sufražetskih gibanj. Ženska gibanja, predvsem sufražetska, so bila namreč izjemno pomembna, ker so se borila za ženske pravice na vseh področjih. Posebej pa so se borila za pridobitev volilne pravice.

Na podlagi predstavljenega, hipotezo, da se je *politično predstavništvo žensk povečalo zlasti po kritičnih dogodkih*, zavračam. Kot smo videli, ženske sicer pridobijo politične pravice po kritičnih dogodkih, ampak hipotezo vseeno zavračam, ker domnevam, da so tudi drugi dejavniki prispevali k pridobitvi pravic. Ti dogodki pa sovpadajo s kritičnimi dogodki – na primer pridobitev ekonomskih pravic in zasluge ženskih gibanj. Ženske iz Velike Britanije in Nemčije so volilno pravico dobile po prvi svetovni vojni, ampak, v Veliki Britaniji so istočasno delovala tudi različna gibanja, ki so se borila za volilno pravico. Ali je slučajno, da se je sufražetsko gibanje končalo leta 1928, ko Britanke dobijo volilno pravico pod istimi pogoji kot

moški? Na področju Nemčije se oblikuje Weimarska republika, nov političen sistem, kar tudi predstavlja kritičen dogodek, zato bi hipotezo lahko potrdila, vendar je z nastopom Hitlerja (spet nov kritičen dogodek) opaziti, da ženske izgubljajo svoje pravice. V Franciji do konca druge svetovne vojne ženske sploh ne dobijo volilne pravice, čeprav so že po prvi svetovni vojni prvič zasedle ministrske položaje. Enakost med spoloma je ključna vrednota Evropske unije. Vendar bi bilo potrebno narediti daljšo raziskavo, da bi lahko ugotovila ali je oblikovanje EU tudi dogodek, ki je vplival na povečanje političnega predstavnštva žensk. Hipoteze torej ne morem potrditi, ker očitno niso bili samo kritični dogodki tisti, ki so prispevali k povečanju pravic, ampak so bila pomembna tudi različna ženska gibanja, predvsem sufražetke, ki so se borila za povečanje pravic, predvsem volilne. Poleg tega je do pridobitve političnih pravic zlasti volilne pravice, prišlo tudi po vzpostavitvi ali zagotovitvi ekonomskih in socialnih pravic.

10 Literatura

1. AIChE. 2017. *Critical Event*. Dostopno prek: <https://www.aiche.org/ccps/resources/glossary/process-safety-glossary/critical-event> (8. avgust 2017).
2. Antić, Milica in Slavko Gaber. 2006. Sto let splošne volilne pravice v Evropi – zgodba o vztrajnosti dobrih rešitev. *Teorija in praksa*. 43(5): 737–751.

3. Apostolova, Vyara in Richard Cracknell. 2017. *Women in Parliament and Government*. Dostopno prek: <http://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/SN01250/SN01250.pdf> (24. julij 2017).
4. BBC. 2017. *Democracy timeline: a rocky road*. Dostopno prek: http://news.bbc.co.uk/1/hi/shared/spl/hi/in_depth/why_democracy/timeline/html/non_flash.stm (14. avgust 2017).
5. Bohan, Donna-Marie. 2012. Gender as a destabilising factor of Weimar society *History Studies* 13. Dostopno prek: http://ulsites.ul.ie/historystudies/sites/default/files/historystudies_13_bohan_gender_0.pdf (24. julij 2017).
6. Dukic, Ivan. 2012. Prvi svjetski rat i promjene u svakodnevici. *Prvi svjetski rat*, 10. november. Dostopno prek: <http://povijest.net/prvi-svjetski-rat-i-promjene-u-svakodnevic/> (18. julij 2017).
7. Delić, Tonka in Valentina Matajia. 2015. *Uloga žena u Drugom svjetskom ratu*. Dostopno prek: <https://www.google.hr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=3&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwikouCzm5DVAhVjEpoKHSnKAGsQFgg0MAI&url=http%3A%2F%2Fhrcaj.srce.hr%2Ffile%2F233087&usg=AFQjCNGCoHgJ2bFhDcpQTRocCjE7LtZg4g> (18. julij 2017).
8. European Commission. 2015. *Questions and Answers: What is the EU doing for women's rights and gender equality?* Dostopno prek: http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-15-4563_en.htm (6. avgust 2017).
9. European Commssion. 2017. *Gender Equality*. Dostopno prek: <http://ec.europa.eu/justice/gender-equality/> (7. avgust 2017).
10. Evporska unija. 2017. Države. *Informacije o EU*. Dostopno prek: https://europa.eu/european-union/about-eu/countries_sl (14. avgust 2017).
11. Finding Dulcinea. 2011. *Women's History Month: Women Throughout the Ages*. Dostopno prek: <http://www.findingdulcinea.com/features/feature-articles/2009/mar/womens-history-mont-part-II-women-throughout-history.html> (21. julij 2017).
12. Fischer, Judith, Glebova, Ksenia in Henna Leppämäki. 2017. *Women in politics in France*. Dostopno prek: <http://www.mv.helsinki.fi/home/holli/01france.html> (21. julij 2017).
13. Furedi, Frank. 2014. *First World War – Still No End in Sight*. Bloomsbury. Dostopno prek: <https://books.google.hr/books?id=zpVKAgAAQBAJ&pg=PA12&dq=+critical+event+in+society+war&hl=hr&sa=X&ved=0ahUKEwieu4y6xMnVAhUEP>

- BQKHTiMB6UQ6AEIVzAH#v=onepage&q=a%20critical%20event%20in%20society%20war&f=false (9. avgust 2017).
14. German Culture. 2017. *Women in German Society*. Dostopno prek: <http://germanculture.com.ua/germany-facts/women-in-german-society/> (24. julij 2017).
 15. Galligan, Yvonne. 2010. *Gender democracy: the legacy of the 20th century*, 29. june. University of Surrey: Guildford. Dostopno prek: http://epubs.surrey.ac.uk/2541/1/Galligan1_PIDOP_Barret.pdf (14. avgust 2017).
 16. GP training. 2016. *Critical incidents... and significant events*. Dostopno prek: http://www.gp-training.net/training/tutorials/management/sig_events.htm (8. avgust 2017).
 17. Halilen, Aino, Havila, Virpi in Asti Salmi. 1999. From Dyadic Change to Changing Business Networks: An Analitical Framework. V *Understanding Business Marketing and Purchasing*, ur. David Ford, 235–247. Devon: Thomson Learning.
 18. Hand, Peter. 2015. Who started World War I and World War II? *Quora*, 5. avgust. Dostopno prek: <https://www.quora.com/Who-started-World-War-I-and-World-War-II> (14. avgust 2017).
 19. Helsinki. 2017. *The Situation of Women in Politics*. Dostopno prek: <http://www.helsinki.fi/science/xantippa/wee/weetext/wee252.html> (24. juli 2017).
 20. Henig, Ruth in Simon Henig. 2001. *Women and Political Power*. London in New York: Routhledge.
 21. History on the net. 2014. *Nazi Germany – Role of Women*. Dostopno prek: <http://www.historyonthenet.com/nazi-germany-role-of-women/> (27. juli 2017).
 22. IPU. 2017. Archived data. *Women in National Parliaments*. Dostopno prek: <http://www.ipu.org/wmn-e/classif-arc.htm> (12. avgust 2017).
 23. Kamp, Bart. 2007. *Location Behaviour and Relationship Stability in International Business Networks*. London in New York: Routledge.
 24. Kleinberg, S. Jay. 1988. *Retrieving Women's History*. Paris: Berg.
 25. Matotek, Višnja. 2010. Prava žena kroz povijest. *Hrvatski povijesni portal*. Dostopno prek: <http://povijest.net/prava-zena-kroz-povijest/> (9. avgust 2017).
 26. McKeown, Marie. 2011. Women Trough History: Women's Experience Trough the Ages. *HubPages*, 6. maj. Dostopno prek: <http://hubpages.com/education/Women-Through-History> (25. september 2016).

27. Monash University. 2017. *What is a 'critical incident'?* Dostopno prek: <http://www.monash.edu.au/lls/llonline/writing/medicine/reflective/2.xml> (8. avgust 2017).
28. Lambert, Caroline. 2001. *French Women in Politics: The Long Road to Parity*. Dostopno prek: <https://www.brookings.edu/articles/french-women-in-politics-the-long-road-to-parity/> (20. julij 2017).
29. Lewis, John Johnson. 2016. *Women and World War II*. Dostopno prek: <https://www.thoughtco.com/women-and-world-war-ii-3530687> (18. julij 2017).
30. Nacional. 2015. Kako je 1. svjetski rat izmjenio ulogu žene. *Feljton*, 18. maj. Dostopno prek: <http://www.nacional.hr/feljton-kako-je-1-svjetski-rat-izmijenio-ulogu-zene/> (16. julij 2017).
31. Rubio-Marin, Ruth. 2014. The achievement of female suffrage in Europe: on women's citizenship. *International Journal of Constitutional Law*, 12 (1): 4–34. Dostopno prek: <https://academic.oup.com/icon/article/12/1/4/628588/The-achievement-of-female-suffrage-in-Europe-on#10621975> (27. julij 2017).
32. Striking Women. 2017a. Post World War II: 1946-1970. *Women and Work*. Dostopno prek: <http://www.striking-women.org/module/women-and-work/post-world-war-ii-1946-1970> (18. juli 2017).
33. --- 2017b. World War I: 1914-1918. *Women and Work*. Dostopno prek: <http://www.striking-women.org/module/women-and-work/world-war-i-1914-1918> (11. avgust 2017).
34. --- 2017c. The inter-war years: 1918-1939. *Women and Work*. Dostopno prek: <http://www.striking-women.org/module/women-and-work/inter-war-years-1918-1939> (11. avgust 2017).
35. Unlearned lessons. 2017. *Milestones in women's way to equality*. Dostopno prek: http://www.unless-women.eu/tl_files/projects/unlearned-lessons/Images/Biographies/Frame%20Conditions/International%20comparison%20-%20Milestones%20in%20women%E2%80%99s%20way%20to%20equality.pdf (27. juli 2017).
36. Vidaković, Dina. 2011. Sufražetkinje i pokret za ženska prava. *Essehist*. Dostopno prek: <https://hrcak.srce.hr/file/272221> (28. september 2017).